

ARAP EDEBİYATINDA ŞEYTANLI (CİNLİ) ŞAİRLER

ALİ YILMAZ*

aliyilma@cumhuriyet.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Şiir, şair, cin, şeytan

ÖZET

Cahiliye döneminde şairlere şiirlerini ilham eden cinlerin-şeytanların olduğuna inanılıyordu. İnanışa göre cinlerin ilham verdiği kişinin şiir söyleme sanatındaki kabiliyeti artardı. Şairler kendilerine şiir ilham eden bu cinlere birer isim verirdi. Bu inanış İslamiyet' ten sonra da bir müddet devam etmiş, daha sonra da tamamen ortadan kalkmıştır.

SUMMARY

In the pre-Islamic period, it was believed that there were the jinn-satan who inspired to the poets their poems. In this belief, it was increased ability of saying poems for the poets who the jinns inspired. The poets were naming the jinns who inspirated them. This belief continued so at one time after Islamic period and for after it disappeared completely.

Cin kelimesi, sözlükte “örtmek, örtünmek, gizli kalmak” anlamındaki **cenn** kökünden türeyen bir isim olup tekili olan **cinnî** “örtülü ve gizli şey” manasına gelir. Terim olarak “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhi emirlere uymakla yükümlü varlık türü” anlamına gelir¹. Cin kelimesiyle gözle görülmeyen ruhâni varlıklar kastedilir. Cinler çeşitli şekillere girip görünebilen, güç işleri yapma kabiliyetine sahip, ateşin alevinden yaratılmış varlıklardır. Hayali değil, gerçek varlıklardır².

Cinlerin, habis insan ruhları olduğunu söyleyenler varsa da bu görüş doğru değildir. Cinler, meleklerden ve insan ruhlarından ayrı, madde yönleri bulunan, fakat ruhâniyyet özelliği ağır basan varlıklardır. İtaât ve isyan kabiliyetinde bulunan, bundan dolayı da sorumlu olan varlıklardır. Onları da Hakk'a davet eden peygamberler gelmiştir³.

Cinlerin peygamberleri, kendi içlerinden mi çıkmıştır, yoksa insanların peygamberleri, aynı zamanda cinlerin de mi peygamberidirler, sorusu tartışma konusudur. Fakat İslami açıdan muhakkak olan nokta, Hz. Peygamber (sav)'in, hem

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

¹ Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1994, 13/92, CNN Maddesi; Muhammed Murtaza el- Hüseyinî el- Vasitî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut, 1994, 18/112-113, CNN Maddesi; DİA, 8/5.

² Prof. Dr. Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, İstanbul, 1995, s. 29.

³ *İnsan ve İnsanüstü*, s. 29.

insanların, hem de cinlerin peygamberi olduğudur. Resûlullah, onlara Kur'an okumuş, Allah'ın emirlerini onlara duyurmuştur⁴.

Cinlerin de müslümanı ve kâfiri vardır. İşte şeytan dediklerimiz, inkârcı ve kötü cinlerdir. Cinler içinde Allah'a ilk isyan eden, baş şeytan olan İblis'tir. İleride de değineceğimiz gibi İblis, cinlerin atası değil, cinlerden ilk isyan eden varlıktır. Çünkü Yüce Allah, onun hakkında: "İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı."⁵ buyurmuştur. Bu ayette İblis'in cinlerden bir ferd olduğu bildirilmektedir. Nasıl insanların şakîsi, Adem'in oğlu Kabil ise, cinlerin de ilk şakîsi de ilk şeytanlık eden İblis'tir⁶.

Merhum *Elmalılı Hamdi Yazır*, tefsirinde şeytanı ve şeytana ait konuları genişçe anlatmıştır. Şeytanı tanımlamak için burada onun ifadelerini nakletmek istiyoruz: "Şeytan, herhangi bir azgın, yani azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişle kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış kötü, inatçı anlamında bir cins isimdir ki, gerek insandan, gerek hayvandan, yılan gibi görünen yaratıklardan ve gerekse diğer gizli mahluklardan, ruhi ilişkisi bulunan kötülere söylenir. İnsan şeytanı, hayvan şeytanı, cin şeytanı denilir. Nitekim Kur'an'da insan şeytanları ve cin şeytanları ifadeleri çok geçmektedir. İnsan görünür, kötülük esasları ve şeytanlıkları görünmez, eserleriyle belli olur. Şu halde insan şeytanında bile şeytanlık, bir gizli iştir. Bunun için şeytan ismi gizli kötü bir kuvvet, kötü bir ruh düşüncesine döner ve insan şeytanı, cin şeytanına bağlı demektir. Melek karşıtı olan cin şeytanı, yani gizli şeytan bazı filozoflara göre yalnız mücerredât-ı maneviye olarak açıklanmış ise de, bunun maddi değerini inkar etmek doğru olmayacağından, buna kötü olan maddi kuvvetleri de katmak gereklidir. Ehl-i Sünnet'in açıklaması böyledir. Bu şekilde şeytan cins ismi, bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere isim olmuştur ki, yaratılıştaki her cins bir tek ferd ile başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert, yani İblis akla gelir ve o zaman da özel isim gibi olur⁷."

İblisin meleklerden mi, cinlerden mi olduğu konusu tartışılan bir konudur. Aslında İblis, cinlerden biridir ve cinlerin yaratıldığı şeyden yaratılmıştır. Mesela; genel anlamda bir insan var, bir de onları tanıyıp bildiğimiz ve onları ifade etmek için kullanılan isimleri var: Ali, Veli, Ayşe, Fatma v.s. gibi. İnsan genel anlamdadır ve onun nev'ini yani türünü ifade eder. İsim ise, bizzat insanın kendini ifade etmek için kullanılır. Aynen öyle de, bir şeytan var ve bir de Hz. Adem'le ilk karşılaşan İblis var. Hz. Adem'le ilk karşılaşan şeytanın özel ismi İblis'tir. Bu da cinlerdendir ve cinlerin yaratıldığı ateşten yaratılmıştır. Şeytan ise, o türün azdırıp saptırıcı olanlarına, yani o cinsin bir türüne verilen isimdir⁸.

İblis'in meleklerden biri olduğuna dair ortaya atılan görüşlerin kaynağı İslam değil Hristiyanlık'tır. Bu husus, yani İblis'in cinlerden biri olduğu, herhangi bir şüpheye yer vermeyecek şekilde Kur'an-ı Kerim'de açıklanmıştır ve şöyledir:

"Hani biz meleklerle: Adem'e secde edin, demiştik; İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz,

⁴ Cin 72/1-8

⁵ Kehf, 18/50.

⁶ *İnsan ve İnsanüstü*, s. 30.

⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1992; 1/ 214- 215.

⁸ Giovanni Scognamillo-Arif Arslan, *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Şeytan*, İstanbul, 1999, s. 64- 65.

*beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!*⁹

Bu kısa bilgilerden sonra şairler ve şeytan ilişkisi üzerinde duracağımız asıl mevzumuz dönelim. Eski Araplarda şairlerin, kendilerine şiir melekesi verdiklerine ve yine kendilerine şiir ilham ettiklerine inandıkları cinleri, şeytanları mevcuttu. Böylece şair ilham kaynağını, irtibat halinde bulunduğu bir cin ile, bu dünyanın ötesinde sihirli bir aleme bağlıyor, dolayısıyla kendisi de tabiat üstü bir kuvvetle mücehhez bulunuyordu¹⁰. Rivayete göre şair Ubeyd b. el-Abras (Ö. 554) daha önceleri şair değildi. O uykuda iken bir şeytan ona bir yumak saç getirdi, onu ağzına attı ve sonra da şöyle dedi: “Kalk!” O da kalktı ve o andan itibaren şiir söylemeye başladı. Benzer şekilde Küseyir (Ö. 723), bir yolculuğunda yanına gelen ve onun karini olduğunu söyleyen bir cin vasıtasıyla şiir söylemeye başladığını anlatmıştır¹¹.

Şairin cini etrafında dolaşmaya başladığında şiir sanatındaki kabiliyeti artardı. Şairin cini bir fert olarak kabul edilir ve ona bir isim verilirdi. İnsanlar, cinlerin zaman zaman ortaya çıktığını ve onlara faydalı olabilecek şairlerden bahsettiklerine inanırlardı. Yine onlar, şiirlerini bu şairlerin isimleri ile söylerlerdi. Mesela; Hutay'e'nin (ö. 678) kasidesinin ilk beytini meçhul bir genç söylemiştir. Bununla ilgili olarak “*Bu Hutay'e'nin değil mi?*” diye sorulduğunda “*Evet. Ben onun cininin sahibiyim.*” demiştir¹². Kendisine ilham veren şeytanının olduğu ileri sürülen şairlerin ilki İmru'l-Kays'tır¹³.

Yine bu konu ile ilgili olarak Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin (ö. 1057) Basra'da arkadaşı Hüseyin Ahmet en-Nüktî'ye yazmış olduğu mektup zikredilebilir. Mektupta el-Ma'arrî şöyle diyor: “*Araplarca her şairin, kendi dilinde şiir söyleyen birer şeytanı olduğu bilinmektedir.*” Buna şu beyitler şüphesiz güzel misaldir¹⁴:

إِنِّي وَإِنْ كُنْتُ صَغِيرَ السِّنِّ وَكَانَ فِي الْعَيْنِ نُورٌ عَنِّي
فَإِنَّ شَيْطَانِي أَمِيرُ الْجِنِّ يَذْهَبُ بِي فِي الشَّعْرِ كُلِّ فَنِّ

(*Yaşım her ne kadar küçük ve gözden de irak olsam, şeytanım cinlerin reisidir ve beni şiir sahasında her türlü sanata ulaştırır.*)

Rivayetlere göre şair birisini hicvetmek istediğinde kahinlerin elbiselerine benzer özel elbise giyerdi. Saçını traş eder ve iki perçem bırakırdı. Bu perçemlerden birisini yağlar ve ayağına bir nalin giyerdi. Biz, saç kesmenin hacca mahsus bir adet olduğunu biliyoruz. Hicveden şair, hac sırasında yaptığı işlemleri hiciv sırasında da yaparak, sanki bu işlemlerle hicvinin, lanetinin hasmına mümkün olan her yoldan eza ve cefa olarak ulaşmasını arzulamaktadır¹⁵.

Şiir, Arapların ileri gelenlerinin dillerinde uçup giden birşey değildi, bilakis kalıcı idi. Aynı zamanda şairler, tarihi bilen kişilerdi¹⁶. Ayrıca şairler, şiirlerinin cinlerin kendi dillerinden verdikleri yakıcı sözler olduğuna ve bunu gayptan aldıklarına

⁹ Kehf 18/50.

¹⁰ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973, s. 12-13; Cemil Said, *Luğatu's- Ş'ir*, Mecelletu'l- Mecmei'l- İlmîyyi'l- Irakîyyi, 19/ 102-103.

¹¹ Abdurrahman Bedevî, *Dirâsatu'l- Musteşrikîn*, Beyrut, 1986, 238- 239; *Eski Arap Şiiri*, s. 12.

¹² *Dirâsatu'l- Musteşrikîn*, 239- 240; *Eski Arap Şiiri*, 12.

¹³ Mustafa Sadık er-Rafîi, *Tarihu Âdabi'l- 'Arab*, Beyrut, 1974, 3/59.

¹⁴ *Dirâsâtu'l- Musteşrikîn*, 243.

¹⁵ Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*, Mısır, 1960, 1/197.

¹⁶ *Tarihu Âdabi'l- 'Arab*, 3/58.

inanırlardı. O dönemde şairlerin insanlardan üstün, cinlerden ise daha alt sınıfta oldukları kabul edilirdi¹⁷.

Ebu Ubeyde'nin anlattığı gibi, Araplar cinleri isimleriyle tanırlardı. Arap; inkar, zulüm, düşmanlık ve bozgunculuk yaptığına ona şeytan denilirdi. Bazen de kızgınlığı şeytan olarak isimlendirirlerdi. Bununla ilgili olarak Ebu'l-Vecih el-'Aklî şöyle anlatıyor: "Şeytanım sırtıma bindiğinde de böyle idi." diyince, "Hangi şeytanı kastediyorsun?" diye sorulduğunda "kızgınlık" şeklinde cevap vermiştir¹⁸.

Cinlerle şairler arasındaki ilgilerden birisi de şudur: Geçen sıfatlar, şairlere şeytanları yolu ile gelmekte idi. Onlar bu inanca kendileri için şiirden daha önemli olan kehanet vasıtası ile ulaşmışlardı. Her kahinin "Tabî" ismi verilen bir sırdaşı bulunmaktaydı. Şairler, gayba ait güçlü yardımları bunlardan alıyorlardı. Çünkü şiir, neredeyse şairin ruhunun başka bir ruh ile karışımını sağlayan ruhi bir etkileşimdi. Şair o ruh ile zaman zaman bazı şeyler hissederdi. Yunan ve Romalı şairler bunu manzumelerinin başlangıcı için gerekli görürlerdi. Bu kişiler şairlerin ilahları, zenginlerin tanrıları vs. şeklinde isimlendirilirdi. Bu konuyla ilgili birçok hikaye mevcuttur¹⁹.

Araplar bu işi daha da ileri götürmüş, bu şeytanlarına birer isim vermişlerdir. Şairlerin şeytanlarından isimlerini bildiklerimizi saymaya çalışalım²⁰:

İmru'l- Kays (ö. 545): Lafiz b. Lahiz

Ubeyd b. el- Abras: Hubeyd

Beşir b. Ebî Hazım: Hubeyd

Ziyâd ez- Zebibânî: Hazir b. Mahir

A'şâ (ö. 629): Mishel b. Esâse

Amr b. Kutn: Cühünnâm

el- Mahbelu's- Sa'dî: Amr

Kumeyt: Müdrîk b. Vağim

Beşşâr (ö. 784): Senâknâk

Cerir (ö. 733): Müktehil

Hasan b. Sabit (ö. 670) : Amr

Ebu Bekr b. Düreyd: Ebu Zaciye

A'şâ bir beytinde şöyle diyor:

دَعَوْتُ خَلِيلِي مِسْحَلًا وَدَعَا لَه جُهْنَامُ بُعْدًا لِلْغُورِي الْمُدْمَمِ

(Ben dostum Mishel'i çağırdım. Onlar da ona karşı Cühünnâm'ı çağırdı.

Bayağı ve adı kişi helâk olsun.)

Beyitte zikri geçen Mishel'in, A'şâ'nın şeytanı olduğu, Cühünnâm'ın ise Amr b. Kutn'un şeytanı olduğu bilinmektedir. Şair A'şâ, Mishel isimli cinini, şiir söylerken ona dayandığını ve aralarındaki uyumu anlatırken şöyle demektedir: *Ben şiir sanatında tecrübesiz bir çirak değilim. Ben ancak Mishel bana söz lütfettiği zaman konuşurum İkimiz arasında sıkı bir dostluk var; öyle iki dost ki, biri cin, öbürü de ona*

¹⁷ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/58.

¹⁸ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/58.

¹⁹ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/59.

²⁰ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/60

*tabi olan insan. O söyler, peşinden ben de söyleyeceğim her şeyi söylerim. O bana yeter. Zira o ne dili tutuk biridir, ne de acemidir*²¹.

Ebu Bekr b. Düreyd de arkadaşlarına şöyle bahsetmiştir: “*Rüyamda gördüğüm birisine: “Sen kimsin?” diye sordum, o da şeytanım Ebu Zaciye olduğunu ve Musul’da iskan ettiğini anlattı.*” Rivayete göre şeytanların (cinlerin) ömürleri çok uzun olmuştur. Hatta onlardan birisinin önce Hz Nuh ile, daha sonra da Hz. Muhammet ile karşılaştığı ifade edilmiştir.

Cahiliye döneminde Araplar, kendisinde zekâ ve soyluluk görülen insanlarda, Abkar vadisinde (Periler Ülkesi) ikamet eden cinlerin dokunuşunun etkisinin olduğu inancını taşırlardı. Aynı şekilde şairlerin de kasidelerinde onlara ilham veren cinlerin etkisinin bulunduğu inanırlardı. Bu sebepten şairlere “*Abkarî şair*” ismini verirdi²². Yine cahiliye döneminde insanlar metruk, ıssız, vahşi ve tanıdık olmayan bir bölgeye gittiklerinde “*Bu bölgenin sefihlerinden yani cinlerinden buranın efendisine sığınırım.*” derlerdi²³.

Araplar, kendilerini insanların şiire en fazla meyyal olanları olarak kabul etmektedirler. Yine aynı şekilde şeytanın, şiiri onların bölgelerine üflediğine ve kadın-erkek herkesin bu sayede şiir öğrendiği inancını taşımaktadırlar²⁴.

Arapların şairlerin kendilerine şiir ilham eden birer şeytanları olduğu fikrinin kaynağı ile ilgili olarak Tarihu Âdabi’l-‘Arab’ta şöyle bahsedilmektedir: Cahiz ile aynı dönemde yaşamış olan Ebu İshak, Araplar’ın cinlerle ilgili olan görüşleri hakkında şöyle diyor: “*Bu işin aslı ve başlangıcı insanların vahşi, ıssız yerlere yerleşmesi ve buna göre davranmaları ile başlamıştır. Çünkü insanlardan uzak, ıssız yerlerde kalan kişi kendisini yalnız hisseder. Tek başına olduğu için kimseyle konuşma imkanı bulamaz, günlerini düşünerek geçirir. Düşünme ise bazen vesveseye neden olur. Bunun misalleri çoktur. Meselâ; A’miş’in, bir meseleyi düşünürken yakınlarının onun aklını yitirdiğine inandıkları rivayet edilmiştir.*”

İnsan yalnızlık hisseder veya yalnız olursa düşünceleri garipleşir, zihni karışır ve bulanır. Böylece görülmeyeni görür, duyulmayı duyar. Küçük birşeyi büyütür, telaşa kapılır. Daha sonra düşündüğü, tasavvur ettiği şeyleri şiire döker ya da söz olarak ifade eder. Bu düşünceler zamanla çocuk gibi büyür ve çölde yaşayan insanları yıldızlı gecelerde kuşatır. İşte o zaman bir baykuş öttüğünde yahut herhangi bir korku anında insanın gerçek olmayan vehimlere kapıldığı görülür. Bu sırada bulunduğu hale uygun şiir söyler ve şöyle der: “Cin gördüm, cinle konuştum.” Daha sonra bunu daha da ileriye götürür ve “Onu öldürdüm.” der. Sonra “Onunla arkadaş oldum.” der. En sonunda daha da ileri gider ve “Onunla evlendim.” der²⁵.

Durum Ebu İshak’ın anlattığı gibidir. Çünkü cinlerle ilgili haberler ya bedevi Araplardan, ya da insanlara bu tür olayları anlatan raviler yolu ile gelmektedir. İslamiyet döneminde ise raviler cinlerle ilgili haberlerde ifrata kaçmış, onlara garib şeyler nisbet etmişlerdir. Bütün bu zanlar, onların vehimlerinden ibarettir. Daha sonra bu ravilerin izlerini bir gurup mutasavvıf takip etmiştir. Hatta ilk müslüman olan cin

²¹ Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, Ankara, 2001, s. 57.

²² thk. Fevzi Attâvî, *Divanu’l-‘Aşâ*, Beyrut, 1968, 9- 10.

²³ İbn Kuteybe, *Te’vîlu Muşkilu’l- Kur’ân*, Lübnan, 1981, s. 428.

²⁴ thk. Fevzi Attâvî, *Risaletu’l- Gufrân li Ebi’l- ‘Alâ el- Ma’arrî*, Beyrut, tsz, s. 12.

²⁵ *Tarihu Âdabi’l- ‘Arab*, 1/ 361-362.

(iddialarına göre ismi Hâmmetu İbni'l-Hâm b. Lakıs b. İblis'tir) ve ilk gönderilen cin peygamber (Amir b. Umeyr) hakkında konuşmuşlardır²⁶."

Bütün bunlar Arapların tarihinde nadir olaylardandır. Hicri ikinci asrın sonlarında yaşayan ve fesahat sahibi bir şair olan Ebu's-Serâ Sehl b. Ebi Galip el-Hazrecî'nin getirdiği de bu türdendir. O, cinleri emzirdiğini iddia etmiştir ve cinlerin işleri, hikmetleri, nesepleri ve şiirleriyle ilgili konulara değinen bir kitap yazmıştır. Halife Harun Reşid için onlarla anlaşma yaptığını iddia etmiştir. Bu anlaşma onun halifeye, annesine ve oğluna dost olarak yakınlaşmasına neden olmuştur. Cinlerle birlikte bulunmuş ve onlarla ilgili haberleri halifeye anlatmıştır. Daha sonra cin ve şeytanların dilinden güzel şiirler söylemiştir. Bununla ilgili olarak Halife ona: "Eğer bu zikrettiklerini gördüysen çok güzel, ama eğer görmeden söylüyorsan sen edebiyat vazetmişsin." demiştir²⁷.

Şairlerin şeytanları veya cinleri ile ilgili bu inanışlar İslam dininin Araplar arasında yayılmasından sonra da uzun süre kaldı. Ünlü şair Ferazdak'ta (ö. 733) putperest cahiliye bakış açısı olduğu için onu hicveden Cerir'de de cahiliye ruhunun hakim olduğu görülmektedir. Cerir, bir kasidesinde, Ömer b. Abdulaziz'i bütün çabalarına rağmen kışkırtamayan, şeytani güçlere sahip, cinlerden bir şeytandan bahsetmektedir. Cerir'e, Ömer b. Abdülaziz'den hediye istedikten sonra "Müminlerin emiri sana ne verdi, Ebu Hürze?" diye soranlara şu beyitleri okumuştur:

تركتُ لكم بالشام حبلَ جماعةٍ أمينُ القوي مُستخصدُ العقدِ باقيًا
وَجَدْتُ رُفَى الشَّيْطَانِ لَا تُسْتَفْرَهُ وَقَدْ كَانَ شَيْطَانِي مِنَ الْجِنِّ رَاقِيًا

(Size Şam'da, insanların tutunduğu, güçlülerin emini, akdi sağlam ve işinde baki birisini bıraktım. Şeytanım üstün olmasına rağmen, üstün gelen hiçbir şeytanın onu alt edemediğini gördüm.)

Böylece Halife, Cerir'e beklediği hediyeyi vermemiştir. Ferezdak'da yanında Cebha lakaplı Yezid b. Ubeyd için kaside söyleyen bir adama: "بإله إنك لحببها أو إنك لشيطان" -Yemin olsun ki, ya Cebha'sın yahut onun şeytanısın²⁸." demiştir.

Daha sonra bu şeytan düşüncesi bir sığınak, kaçış yeri olarak kullanılır oldu. Ferezdak'ın, Cerir'e tercih ettiği Beni Nemir kabilesinden olan er-Raî (ö.709) isimli şair ile arasında olanlar bu hususa delildir: Rai, Cerir'i Beni Nemir kabilesi için söylediği meşhur hicvini nazmetmesi için davet etti. Beni Nemir'in ise hicve canı çok sıkılmıştı. Kabilesi bu hiciv nedeniyle Cerir'den intikam alamadıkları için Raî'yi ciddi bir şekilde azarladılar. Kabilesi tarafından azarlanan Raî, yazılan bu hicvin Cerir'in bizzat kendisine ait olmayıp, onun cin tayfasından arkadaşlarından birisine ait olduğunu yeminle ifade etmiştir²⁹.

Diğer bir husus, iki şair birbirleriyle çekişme, mücadele içinde olduklarında onların şeytanlarının da bu çekişmeye katılmalarıydı. Bu duruma el-Hemedânî'nin rakibi Ebu Bekr el-Hazemî'yi hicvettiği beyit delildir:

فإذا التقينا ناك شعري شعرة ونزا على شيطانه شيطاني

(Karşılaştıklarında şiirim onun şiirine, şeytanım da onun şeytanına saldırır.)

²⁶ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 1/362.

²⁷ Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 1/363.

²⁸ Dırasatu'l- Musteşrikin, 240.

²⁹ Dırasatu'l- Musteşrikin, 241.

Şair rakibine “... مَا تَفَرَّتْ جَنِّي...” şeklinde hitap ettiğinde bununla kendisinin medih veya hiciv şeklinde şiir söylemeye kudretinin ve gücünün yettiğini kasdetmekteydi. Çünkü cin şairden kaçıp uzaklaştığında onun şiir söyleme yetenek ve kudreti kaybolmaktaydı. Anlatılan bu hususla ilgili olarak, Hz. Peygamberin, Züheyr b. Ebi Sülma (ö. 627) ile karşılaşma hikayesi misal gösterilebilir. Olay şöyle cereyan etmiştir: Peygamberimiz, Züheyr ile karşılaştığında “Allah’ım beni onun şeytanından (yani hicvinden) koru.” şeklinde dua etmiştir. Züheyr, o andan itibaren de tek bir beyit bile söyleyememiştir³⁰.

A’sâ şöyle anlatıyor: “Kays b. Ma’d’ı görmek için yola çıktım. Yemen civarında yolumu şaşırdım, çünkü daha önce bu yoldan gitmemiştim. Yağmura yakalandım ve sığınabileceğim bir yer aramaya başladım. Kıldan yapılmış bir çadır görünce ona doğru yöneldim. Çadırın girişinde bir ihtiyar gördüm, onu selamladım, o da selamımı aldı. Devemi başka bir çadıra götürdü. Eşyalarımı indirip oturdum. Bana: “Sen kimsin ve nereye gidiyorsun?” diye sordu. Ben de: “İsmim A’sâ, Kays b. Ma’d’e gidiyorum.” diye cevap verdim. O, “Zannederim sen onu medheden bir şiir yazdın?” dedi. “Evet” deyince bana “Oku.” dedi. Kasideyi ona okumaya başladım:

رَحَلْتُ سَمِيَّةَ غَدْوَةَ أَجْمَالِهَا غَضِبِي عَلَيْكَ فَمَا نَقُولُ بِدَالِهَا

(Kuşluk vakti Sümeyye develeriyle göç etti. Kızgınlığım sana, onun için ne diyeceksin?) Ben kasidenin ilk beytini okuduktan sonra ihtiyar adam “Yeter! Bu kaside senin mi?” diye sordu. Ben de “Evet” dedim. Bana, Sümeyye’nin kim olduğunu sordu. Ben de “Tanımıyorum, bana ilham olunan bir isimdir.” dedim. Bunun üzerine “Ey Sümeyye çık.” dedi. Beş yaşında bir kız ortaya çıktı ve “Babacığım ne istiyorsun?” diye sordu. İhtiyar: “Amcana Kays b. Ma’d’ı medhettiğim ve başında senin ismin olan kasideyi oku.” dedi. Kız da aynı kasideyi baştan sona okudu. İhtiyar kıza “Tamam gidebilirsin.” dedi ve bana dönüp: “Başka şiirin var mı?” diye sordu. Ben “Evet, benimle künyesi Ebu Sabit olan amcamın oğlu Yezid b. Müsher ile ilgili kasidem var. O beni hicvetti, ben de onu hicvedip susturdum.” dedim. İhtiyar: “Bu kasidede neler söyledin?” diye sordu. Ona (وَدَّعْ هُرَيْرَةَ إِنَّ الرُّكْبَ مُرْتَحِلٌ) şeklinde başlayan kasideyi okumaya başladım. İlk beyti bitirince “Yeter! Beyitte ismi geçen Hüreyre kim?” diye sordu. “Önceki gibi bunu da tanımıyorum.” dedim. “Ey Hüreyre!” diye seslendi. İlk çıkan kız çocuğunun yaşına yakın bir kız çocuğu geldi. İhtiyar ona “Ebu Sabit Yezid b. Müsher’i hicvettiğim kasideyi amcana oku.” dedi. O da aynı kasideyi baştan sona okudu ve bir harf bile eksik bırakmadı. Şaşırdım ve gördüklerim üzerine elim ayağım boşaldı. Bunun üzerine ihtiyar: “Tasalanma ey A’sâ. Ben senin diline şiiri veren, ilham eden Mishel b. Esâse’yim.” dedi. Ben de rahatladım. Yağmur durunca bana gideceğim yolu tarif etti ve ayrıldı³¹.

Araplar şairleri “كلاب الحي” (kabilenin köpekleri) olarak isimlendirirlerdi. Onları bu şekilde ilk isimlendiren kişi Amr b. Gûlsüm’dür. Beyitte şöyle geçmektedir:

³⁰ Dirasatu'l- Musteşrikîn, 240-242.

³¹ Divanu'l-A’sâ, 10- 12.

وقد هرت كلاب الحي منا وشذبنا قتادة ما يلينا

(Bizi görünce kabilenin köpekleri hırladı ve bizi takip edenlerden Katâde'yi ayırdık.) Bazı rivayetlerde gelen كلابُ الجن tabiri yanlıştır. Cahiz'e göre bu tabirden maksat cinlerin şairleridir. Şairler de bu isimlendirmeye katılmışlardır³².

İslamiyet döneminde bazı şairlerin kendilerinin cinleri olduğu iddiasını sürdürdüklerini Ebu Necm (ö.747) hakkında anlatılanlar te'kid etmektedir. Ebu Necm, her şairin erkek ya da dişi birer şeytanı olduğu görüşünü savunuyordu. O bu hususla ilgili olarak şöyle diyor:

إني وكلُّ شاعرٍ من البشرُ شيطانُهُ أنثىٌ وشيطاني ذكرٌ

(Benim ve beşerden olan şairlerin (şeytanları vardır.) Ama onların şeytanları dişi, benimkisi ise erkektir.)

Adamın birisi Ferezdak'a gelerek şöyle demiş: "Ben bir şiir söyledim, onu bir dinle." Ferezdak'ta "Oku öyleyse" dedi. Adam şu beyti okudu:

ومِنْهُمْ عُمَرُ الْمَحْمُودُ نَائِلُهُ كَأَنَّما رَأْسُهُ طِينُ الْخَوَاتِيمِ

(Kendisine yetişenin övüldüğü Ömer onlardandır. Sanki başı da yüzüklerin kaşığı gibidir.)

Ferezdak, beyti dinledikten sonra gülmeye başladı ve adama: "Ey kardeşimin oğlu! Bir şiirde iki şeytan mevcuttur. Birisi Hevber, diğeri ise Hevcel'dir. Hevber'in bulunduğu şiir hoş ve güzeldir. Hevcel'in bulunduğu şiir ise fasid olmuştur. Senin şiirinde ise ikisi birlikte bulunmaktadır. Beytin başında Hevber bulunmuş ve bu kısım güzel omuş, ama beytin ikinci kısmında ise Hevcel bulunmuş ve buranın manası bozulmuştur"³³.

Bu çalışmamızda Arap Edebiyatının önemli konularından birisi olan ve Arap şairlerinin önemli bir özelliği olan şeytan-cin inancını ele aldık. Buna göre şairler, hayatlarında ruhanî bir takım varlıklarla ilişki içindedirler. Cin veya şeytan adıyla anılan bu varlıklar onların şiirlerinde, diğer şairlerle olan sözlü atışmalarında önemli bir rol oynamaktadırlar. Üstelik onlar bu telâkkiye dini bir inanç olarak da sahip olmamışlardır. O dönemdeki toplum da şairlerde böyle bir olgu olduğunu kabul etmekteydiler. Cahiliye döneminde insanlar arasında şairlere şiirlerini ilham ettiğine inanılan ve neredeyse onların yaşamlarının bir parçası olan şeytan inancı İslamiyetin gelişiyle, kısmi olarak bazı Müslüman şairlerde de görülse de, eski önemini kaybetmiştir. Beşşâr b. Bürd'ün ardından gelen şairler latife ve şaka yollu gelenler hariç bu türlü şeytan ile ilgili şeylere pek itibar etmemişlerdir. Daha sonraları ise bu inanç tamamen yokolmuştur.

³² Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/ 60- 61.

³³Ebu Zeyd Muhammet b. Ebî'l- Hattâb el- Kuraşî, Cemheretu Eş'ari'l-'Arab fi'l- Cahiliyye ve'l- İslâm, (thk. Muhammet Ali el- Haşimî), 1-2 Beyrut , 1986, 3/ 185; Tarihu Âdabi'l- 'Arab, 3/ 60.